

Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. дфн Вася Николова Велинова

член на научно жури, назначено със заповед на директора на КМНЦ № 58 от 02.04.2018 г. по конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“

по професионално направление 2.1. Филология

с единствен кандидат гл. ас. д-р Мая Василева Иванова

Кандидатът в настоящия конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“, гл. ас. д-р Мая Иванова, е утвърден специалист в областта на изучаването на българското средновековно книжовно наследство в редица негови аспекти – текстология, археография, тексткритика, литературен анализ, агиология и др. Най-често нейното име се свързва с проучването на изворите за делото на славянските просветители св. св. Кирил и Методий, където тя безспорно има сериозни постижения, но в никакъв случай не се ограничава само с този тематичен и хронологичен кръг творби. За кандидатката в конкурса е характерна много добра филологическа подготовка, задълбочена библиографска осведоменост и умение за детайлизиран, съобразен с историческия контекст на творбите, анализ, чийто резултати са убедително и мотивирано поднесени. На научната методология на д-р Мая Иванова е присъщ иновативният подход, стремеж да се съберат максимално количество литературни факти и факти от книжовния процес, за да се изградят стойностни работни хипотези, които често пъти след това се превръщат в доказани теоретични изводи.

В настоящия конкурс кандидатката представя 25 научни публикации в специализирани наши и чужди издания, систематизирани в 6 групи: статии, посветени на делото на славянските първоучители св. св. Кирил и Методий и по-специално на творбите, посветени на св. Кирил; статии, свързани с Кирило-Методиевото изворознание, археография и терминология; статии в областта на славянската средновековна агиология; статии, изследващи религиозните теми във фолклора; персоналии и рецензии; публикации, свързани с приложни разработки в КМНЦ, както и с текущи научни проекти. Прегледът на тези теми, около които е съсредоточена научната продукция на Мая Иванова от последните

години, говори за широта на научните ѝ интереси, за умение да се извършват интердисциплинарни изследвания, да се правят важни асоциативни връзки между отделните области на литературната медиевистика и културната антропология, предвид тясната връзка между обектите на изследване на тези две области на хуманитарното знание. Не мога да не подчертая, че Мая Иванова е едни от малкото изследователи-литературоведи в българската медиевистика, който посвещава специално внимание на проблеми от историята на самата наука и представя редица ценни студии за състоянието на първичния материал, за фондохранилища, за съдържанието на фондовете и състоянието на отделните архивни единици в тях, както и редица други ценни наблюдения за редки, труднодостъпни описи, архиви и др. Тези публикации свидетелстват за комплексните ѝ научни интереси към ръкописите – основният изворов материал за медиевиста. Те са вероятно и най-сериозната причина за добрите резултати от наблюденията на авторката.

Първата тематична група публикации, представени от Мая Иванова в конкурса, съдържа статии, съсредоточени около проблеми на текста на Пространното житие на Константин-Кирил Философ. Това са конкретни наблюдения, но с различни акценти. В първата статия се прави анализ на числовата символика в агиографската творба. Съвсем основателно, отчитайки спецификата на литературния контекст, авторката съсредоточава вниманието си върху използваните от анонимния автор числа, обозначаващи отделните периоди от възрастта на славянския първоучител. Отчитайки съществуващите вече интерпретации на проблема, гл. ас. Иванова предлага един по-различен подход, включващ връщане назад към античната традиция, към търсене на корените на определи числови модели за човешката възраст. Така тя не само дава убедително тълкуване на използваните в текста числа (все кратни на сакралното за християните число 7), но и извежда особената приемственост на християнството спрямо някои езически антични традиции. Шестте седемгодишни периода в живота на св. Кирил са според Мая Иванова етапите на неговото духовно съзряване и посвещение. Изводът не звучи пресилено, защото символиката е една присъща черта на средновековната литература и само познаването на

механизмите на кодирането на информацията, би позволило успешен прочит на заложените в текстовете послания, както това е направено в студията.

Втората публикация посветена на фрагментите от Кириловото пространно житие е със значим принос, защото подобен тип изследвания не са правени по отношение на този основополагащ за палеославистиката текст. Статията представлява образцово археографско проучване, което включва: прецизиране на терминологията, уточняване на ареала на разпространение, уточнение на рубрикирането на текста и накрая – пълни и точни статистически сведения за броя на преписите и съдържащите се в тях рубрики. В резултат получаваме още един сериозен принос, допълващ знанието ни за битуването на пространното Кирилово житие, но не само като механичен сбор от преписи, а като важни взаимно свързани етапи при осмисляне на творбата. С други думи рецепцията ѝ ни се представя като един продължителен процес на разчленяване на текста, на прегрупиране на тематичните ядра и на промяна във функцията на някои отделни текстови отрязъци. Изводите са направени както на базата на съдържанието, така и след анализ на някои палеографски особености при маркирането на отделните откъси. Това показва стремежа на авторката да извлече максимално количество информация от материала, с който разполага и да го подчини на главната задача на изследването си – да покаже как фрагментите „заживяват“ самостоятелен живот и дават началото на нови повествователни цикли. Това е и своеобразна панорама на дългия литературен живот на Пространното житие на св. Кирил Философ.

Третата статия ни отвежда в епохата на българското Възраждане, за да очертае монументалната фигура на отец Неофит Рилски и неговият изключителен принос в изследването и публикуването на преписите на Пространното житие на Кирил, съхранявани в Рилския манастир. Подробно е проследен процесът на идентификация на преписите, съвместната работа на о. Неофит и Виктор Григорович, както и приносът лично на о. Неофит Рилски към европейската палеославистика. Макар и отнесена към един сравнително късен период, 19 в., статията разкрива тясната връзка между Средновековие и Възраждане, осъществена от просветените български духовници от епохата,

както и пиетета на българските възрожденски дейци към историческото и културно наследство на народа ни и техните усилия за неговото опазване и популяризиране. Тя е и едни интересен щрих към обаятелната личност на Неофит Рилски, доловена от авторката и предадена с внимание и респект.

Четвъртата студия (на английски език) е посветена на употребата на етнонимите „юдей“, „жид“ и „евреин“. Всеки от тях е представен с гръцките си съответствия, очертан е ареалът на употреба и са представени различните семантични нюанси в самото житие. Лексикалната вариативност е използвана, за да се очертаят групите в стемата на преписите на Кириловото житие, един несъмнено интересен и плодотворен подход.

Статиите от първата тематична група, които представя Мая Иванова, показват, че макар и успешно защитила дисертацията си, посветена на Пространното житие на св. Кирил, авторката продължава да задълбочава наблюденията си над текста, разширява инструментариума на своите изследвания и подхожда от различни гледни точки към познатия вече научен проблем. Това е залог за научна зрялост, за все по-задълбочено осмисляне на сложната и коомплексна проблематика, за сериозни изследователски резултати.

Втората група статии са посветени наворознанието, археографията и терминологията на книжовното наследство, свързано с Кирил и Методий. Те отразяват историята и значението на определени архивни сбирки, съхранявани в Научния архив на БАН, както и работата върху дигиталния кирило-методиевски архив, и са в резултат на общ научен проект между две институции. В статията на руски език вниманието е концентрирано върху описанието на материала и архивното му съхраняване – актуална и много важна задача, стояща и пред КМНЦ. Отделна статия проследява развитието на кирилометодиевистиката в България в последното столетие, като всички изнесени историографски факти са ексцерпирани от архивните материали на Научния архив на БАН и Централния Държавен архив – София. Подчертано приносен характер има статията, посветена на Кирило-Методиевската терминология, част от която не е отразена в съвременните речници на българския език. Въпросите за формирането на специфичната терминология и нейната употреба са поставени с цел да

подпомогнат употребата ѝ в чуждоезиковата среда (в случая полската) при превод на научна литература. Всъщност проблемите на терминологията могат да се разискват от изследовател с натрупан опит и задълбочен поглед върху първичния материал – ръкописната традиция. Д-р Мая Иванова несъмнено притежава такъв и това проличава именно в наблюденията ѝ в тази специфична и сложна теоретична област. Термини като „кирилометодиевистика и кирилица“ всъщност не са само лингвистичен проблем, а имат много по-широко културно-историческо значение, което също е обект на анализ и интерпретация в статията.

Особен интерес представляват статиите на д-р Мая Иванова в областта на християнската агиология. Безспорно самата материя предполага комплексен научен подход и възможности за по-свободни асоциативни връзки с други хуманитарни дисциплини – фолклор, етнография, етнология, история и философия, история на културата и изкуството. Но и в тези свои студии авторката ни показва един овладян научен метод, който се концентрира преди всичко върху литературоведската проблематика, ситуирана в адекватния ѝ контекст. Така например, студията посветена на „българския св. Терапонт“ почива на широка изворова основа, тъй като авторката се опитва да изясни произхода на един специфичен култ от XVI в. Тя прави преглед на литургични и извънлитургични текстове, за да изясни механизмите на контаминация на култовете и на създаването на нови такива. Всичко това е тясно обвързано и с историческия контекст, затова и изводът ѝ е убедителен: „... раждането на българския св. Терапонт трябва да се търси в симбиозата между книжовната традиция и устното предание, породена от емоционалните необходиминости на българите през XVI в. Като образ св. Терапонт Сардикийски (Софийски) илюстрира характера на две епохи и прехода между късното Средновековие и ранното Възраждане.“

Проникновен анализ на текст ни предлага и статията, посветена на Похвално слово за Михаил Войн (Михаил Войн в огледалото на Богородица“). Тук авторката показва умение както за риторичен анализ на средновековен текст, така и за контекстуален анализ, отчитащ влиянието на църковните празници и тяхната богословска йерархия върху средновековния автор.

Наблюденията ѝ над конкретните авторски решения на патриарх Евтимий (според нея), над преплитането и успоредяването на семантичните регистри на символите и над принципите на изграждането на образите в двойния увод на словото са задълбочени и разкриват детайлно познаване на важни аспекти на творческия процес на средновековния книжовник, както и на основните принципи на средновековната литературна естетика.

Друг аспект на светителството – лечителството – ни разкрива статията, посветена на св. Иван Рилски. Тя е написана подчертано емоционално и предполага по-скоро субективен прочит на анализирания текст. Всъщност д-р Иванова е съумяла и в този анализ да покаже различните измерения на светостта, да се помъчи да обясни многообразието и своеобразното преливане на типологията на светиите – основните светителски типове са по-скоро абстракция на дейностите на анахоретите, докато практическата им реализация показва тяхното съвместяване и проявление в различна степен. Образът на св. Йоан Рилски е особено благодатен за подобен тип анализ, тъй като според изворите, префорирането на типа святост при него може да се проследи и хронологически.

Редица новаторски елементи съдържа и статията, посветена на св. Трифон, а двете публикации за св. Никола Нови Софийски и съпоставките на житието му с тези на Георги Нови и с по-ранните агиографски текстове показват, че авторката владее както синхронния, така и диахронния тип анализ. Студиите са образци на изследвания по историческа поетика и показват широката филологическа осведоменост на кандидатката.

Интерес представлява и статията, посветена на поучителните слова на св. Климент Охридски. Тази група творби на видния старобългарски книжовник винаги са оставали в страни от научния интерес, като че ли засенчени от тържествената риторика на похвалните слова. Но Мая Иванова е успяла да открие някои специфични моменти в композиционните решения и в стилистичните ефекти, използвани от автора. Наблюденията ѝ са точни направените от нея изводи могат да бъде използвани за по-нататъшни проучвания на тази част от Климентовото ораторско творчество.

Като цяло може да се каже, че творбите от тази група, посветени на християнската агиология, са великолепни литературоведски студии. Представените в тях анализи отговарят на съвременните постижения на литературната медиевистика. Те са съобразени със специфичния не само литературен, но и функционален контекст на творбите, тяхната богослужебна употреба и богословска мотивираност. С тази група творби д-р Мая Иванова ни убеждава, че средновековните текстове имат свой пълноценен естетически заряд, могат да бъдат интерпретирани като завършени художествени текстове, в които фикция и реалност се преплитат, за да изградят пред християните своя дидактичен модел и да им посочат правилния житейски избор.

Двете студии, посветени на религиозните теми във фолклора, са пример за интердисциплинарен подход към изворовия материал. В първата студия са представени народни песни с мотиви от старо- и новозаветните текстове. Тази обичайна симбиоза е документирана и обяснена с процесите на онародняване на християнството и с преосмислянето му в битов план. Втората студия е посветена на народните представи за ангелите. Анализират се както номинациите, техния произход и различните преводи на термините, най-често заемки от гръцки. Прави се и съпоставка на народните вярвания, свързани с ангелите, и „високата“ богословска норма, зададена в съчиненията на Псевдо-Дионисий Ареопагит. И тук процесите на битовизиране на богословските идеи са налице и според авторите това са обичайните стереотипи за усвояване на абстрактните представи, налагани от християнската догматика. Един интересен аспект на усвояването на ангелските чинове е приведенният списък с лични имена, съответстващи на ангелската йерархия.

Персоналиите и рецензиите представени от д-р Мая Иванова също имат свое място в научното ѝ творчество. Персоналиите са по-скоро творчески портрети – портрети не само на видни български медиевисти, но преди всичко, образите на нашите учители. И те са един много хубав пример за приемственост и респект към делото на предходниците, без които никоя наука не би могла да се развива успешно. Персоналиите са за жалост позабравен жанр в български условия и за чест на д-р Мая Иванова тя дискретно, но категорично ни напомня

за това как се уважава и цени стореното от поколенията преди нас. Това са важни примери за научна етика, за което авторката заслужава адмирации.

Статиите ѝ, свързани с проекти, популяризиращи постиженията на КМНЦ, са част от програмата на всяка научна институция. Те показват една важна страна от дейността на д-р Иванова – умението ѝ да представи ясно и научно издържано сложната материя на медиевистичното изследване, което също е знак за творческа зрялост и за натрупана филологическа култура.

Представените в конкурса публикации на гл.ас. д-р Мая Иванова респектират с многообразието си, дълбочината на изследване и с приносния си характер. Те са написани с ясен и точен стил. Показват ангажираността на автора с всеки конкретен проблем. Оригинални са, търсят нови подходи към известни в науката проблеми, предлагат интересни решения и стигат до важни резултати.

Кандидатката е представила списък с цитирания, който показва, че творбите ѝ са популярни както у нас, така и в чужбина. Тя самата е популярна като лектор по български език в Полша и несъмнено общуването ѝ с чуждестранните специалисти и студенти е дало своя отпечатък върху дидактичната насоченост на някои от публикациите. Безспорно преподаването извън пределите на страната ни за нея е било сериозна школа, обусловила и избора на предмета на публикациите, и тяхното окончателно оформление.

Гл. ас. д-р Мая Иванова има участие в сериозни научни проекти – в страната и с международно участие. Като имам предвид казаното до тук за стойността на трудовете ѝ, за нейната педагогическо подготовка и преди всичко – за научния и иновативен подход, предлагам на почитаемото жури да ѝ присъди академичното звание „доцент“.

Проф. дфн Вася Велинова

София, 21.06.2018 г.